

Владимир Р. Димитријевић

Проповедник мртвима (Јунг и православно хришћанство)*

ОЖИВЉЕНИ ХЕРМЕС. ГНОСТИЦИЗАМ. ДАЈМОНИОН

1. Оживљавање паганских митова, започело још у доба ренесансе, у XIX и XX веку достигло је своје врхунце. Одбацујући Господа Исуса Христа, европска култура је отворила врата за повратак идолима многобожачке прошлости. Сваки генијални мислилац, сваки уметнички и философски правац проналазио је своје заштитнике у свету античке митологије. Романтизам, а с њим и марксизам, био је „чедо Прометејево“, бунтован у јуришу на свемоћ буржоазије и судбине зване Кавказ. Хелдерлин покушава да докаже како је Христос брат Дионисов, а непомириви Ниче објављује битку до смрти или победе — „Дионис против Распетог“. Разбарушени Фридрих је „ученик философа Диониса“ све до лудила. Сигмунд Фројд оживљава мит о Едипу који, у незнању, дели брачну постељу са својом мајком Јокастом, али му мења значење: мрзети Оца, инцестуозно желети повратак у мајчину утробу. Албер Ками, зажарен у покушају да одговори на питање равнодушности света према човековој патњи, бира као символ, као заставу своје философије Сизифа, а још више његов нерешиви задатак...

Сасвим у овој традицији је и један од највећих интелектуалаца овог века, Карл Густав Јунг. Психолог, философ, тумач религија врло се рано определио за Хермеса, божанство које је у свести античког човека имало значење душевође у свет мртвих. Као психолог, Јунг је, био вођа многих душево болесних и непронађених; као човек, често је силазио у своје Хадове, бивајући на својим путовањима изложен утицајима свих сиренских гласова привида и полуоткривења. Хермес, као и већина античких митолошких ликова, крајње је противречан и двоструке природе — не само да је вођа душа и гласник богова, но је и бог трговине и лопова. Крилатих стопала и кациге, лукав је и сналазив, па се његов поклоник врло лако може наћи преварен. Учествује и у свом потомку Хермафродиту (Хермес + Афродита, богиња

* Поводом Јунгове аутобиографије „Сећања, снови, размишљања“ и књиге господина доктора Владете Јеротића „Јунг између Истока и Запада“.

пожуде и љубави). Лик Хермафродита је врло занимљив, па је, са сигурношћу то знамо, његово присуство код Платона („Гозба“ и теорија о првобитном јединству људског бића) и алхемичара, поред идеје о бисексуалности људског бића коју излаже Фројд, врло утицало на Јунга и његову идеју о *coniunctio oppositorum* (спој супротности). Једно од утеловљења Хермесових је и Хермес Трисмегистос (Трикрат Велики), митски првоалхемичар, синтеза египатског бога мртвих Тота и грчког душевође Хермеса. Постојала је легенда по којој је Трисмегистос написао на хиљаде списа од којих је чувена Табула Смарагдина (Смарагдна Плоча) утицала на алхемичаре и магове свих потоњих векова.

2. Јунгово опредељивање за Хермеса је вишеструко значајно, а оно је имало дубоких корена како у Јунгу самом, тако и у његовом породичном духовном наслеђу. Карл Густав Јунг потиче из угледне и старе швајцарске протестантске породице. Отац му је био пастор млаке вере, деда масон, а баба по мајци Аугуста Прајсверк виђала је духове. И Јунгова мајка Емилија била је медијум, а Јунг је од детињства тражио вођу на „стази индивидуације“ (упосебљавања) и био обузет тамним и болним виђењима оностраности коју није разумевао. Први Јунгов вођа био је Сигмунд Фројд и њему се нимало није свиђала Јунгова опседнутост окултним, ванразумним, телепатијом и медијумизмом. Јунг је, међутим, чврсто корачао ка тим областима, вођен јаком унутрашњом потребом и још јачом спољашњом силом: алхемија, магија, херметика (херметика од Хермеса, наравно), гностика, кабализам, Далеки Исток, сва она тајна, недоступна знања за која бисмо могли рећи да су нестала са потонулим слојевима људске психе. Ове Атлантиде Јунг је откривао вођен од свог демона, „фамилијара“ Филомена, „гуруа“ (учитеља) с ликом старца, роговима бика и крилима птице водомара. Јунг за њега вели: „Филомен је био паганин и са собом је донео једну египатско-хеленистичку атмосферу са гностичком коларацијом“. Упознавши га, швајцарски психолог је схватио да објективно постоје силе којима он не може управљати и које управљају њим. Каже, дакле, он: „Схватио сам да постоји у мени нешто што је у стању да изговара мени непознате и неприхвативе чињенице, које чак могу бити уперене против моје личности“. Јунг је још имао сусрете с ликовима извесног Ка, египатског мудраца, са „мртвима који су се вратили из Јерусалима јер тамо нису нашли оно што су тражили“. Врло се везивао и за Василида, гностика из Александрије II века наше ере. Његовим именом потписао је аутоматски текст „Седам проповеди мртвима“ („*Septem sermones ad mortuos*“) који је морао да напише 1916. године, у доба раскида с Фројдом и дубоке личне кризе. Морао, кажемо, јер је притисак мрачних душевних набоја у њему био огроман, а поклапао се са снажним присуством злих духова који су многопут звонили на вратима његове куће, превртали предмете по собама и задавали самртни страх Јунговој породици. Представили су му се, како већ рекосмо, као „мртви из Јерусалима“. „Проповеди“ морамо ставити у контекст духовне климе почетка XX века. То је било доба великог оживљавања магије (дружина „Златна Зора“, Рудолф Штајнер и антропософија), а поплава аутоматских текстова које, ето, пише „неко други“ доноси „Књигу закона“ Алистера Краулија. У овом кратком спису „космичка интелигенција“

Аивас преко Краулија најављује Ново Доба (The New Age), доба Телеме, ослобођене људске воље, потпуног препуштања нагонима, све „крунисано“ покликом: „Ради оно што хоћеш и нека ти је то једини закон“.

Двадесетак година касније, надреалисти своју „мистику у дивљем стању“ остварују одричући се своје воље и учествујући у плесу необузданих душевних и језичких излива. Један значајни ирски песник, Виљем Батлер Јејтс, бивши члан „Златне Зоре“, кроз уста своје супруге добија поруке духова који му „доносе готове метафоре за поезију“, како се он присећа у уводу за свој спис „Визија“. Ослобођење, „одбацивање стега“, радикализација људске воље, релативизација љубави и свих осталих вредности личног и друштвеног живота особине су ових аутоматских покушаја. Јунг у „Septem Sermones“, као Василид, објављује новог бога Абраксаса: он има главу петла, а ноге у облику змије. Свети Иринеј Лионски се с овим бићем (демоном, као што видимо), суочио још у раним данима хришћанства, тумачећи Василидову јерес. Тада је протумачио ово име користећи се сабирањем нумеричких вредности сваког слова речи Абраксас. Збир тих вредности даје број 365, онолико колико има сфера у Василидовој хијерархији неба. Абраксас је господар неба, а Христос, према Василиду, господари надкосмичком облашћу и долази да спасе свет и васпостави нарушени космички склад (идеја апокатастасиса). Јунгов пријатељ и следбеник, Херман Хесе, написао је роман „Демијан“ да би књижевно прославио тог, како је Јунг записао, „сјајног попут лава што у трену раздире своју жртву, дивног као пролећни дан“. Абраксас је Пан, Пријап, монструм подземља, клупко крилатих змија, исконски хермафродит, свети створитељ, љубав и убица љубави, светац и његов издајник, „најсјајније светло дана и најмрачнија ноћ лудила“. Гледати га значи ослепети, спознавати га — полудети, поштовати га — наћи смрт, бојати га се — мудрост, а спасење се стиче ако му се не опиремо, вели швајцарски мислисац. „Неко“ преко Јунга износи став да је ништавило пунога (плирома) бића, и тај исти „неко“ уобличава питања којима ће се велики спихолог бавити целог живота. То су:

I PRINCIPIMUM INDIVIDUATIONIS (начело упосебљења) које се у „Проповедима“ одређује овако: „Препуштени смо пропадању у ништавило. А то је смрт створења. Умиремо, дакле, зато што не разликујемо. Отуда створење својим природним нагоном тежи ка различитости, борећи се против исконске, претеће истоветности“. Ни речи о квалитету различитости.

II Јединство ПАРОВА супротности у плироми (овде је „пунота“ реч која има гностичко значење, ништавила из кога све настаје, без Божјег учешћа). Срж тог јединства је Абраксас који је, као хермафродит, у стању да изговори „ону свету и проклету реч која је истодобно и живот и смрт“. Оваква идеја је потпуно антихришћанска, чега је Јунг и у „Проповедима“ свестан, наводећи да су се „мртви“ побунили кад им је објавио ЈЕДИНСТВО СУПРОТНОСТИ, лик „бога-ђавола“. За хришћане је супротност добра и зла суштинска, па је целокупан њихов однос према овоме заснован на Господњој опомени да се не може служити Богу и мамони (демону). За Јунга су добро и зло „спојени у пламену“. Супротности се „венчавају“ у светом браку, hieros gamos, у току „алхемијске свадбе Кристијана Розенкројца“.

Упосебљавање се завршава у трену преласка Себства/Сопства (Селбст) које је на „средокраћи између свесног и несвесног“, које је ујединење свега разједињеног и савршени скад добра и зла, остварен у личности и у свету коме она припада.

III ЧЕТВОРСТВО човекове психе. Број Сопства за Јунга је четири, и он се јавља у виду четворства одређених начела. Целог живота Јунг је указивао на кватернитет у људском несвесном, па је тврдио да му, бар у хришћанском свету, припадају Бог Отац, Бог Син, Бог Свети Дух и Богородица, стално „заборављајући“ да Богородица није божанство радујући се покушајима Римокатоличке цркве да је обоготвори. „Седам проповеди“, међутим, уче нас сасвим друкчијем четворству: Један је тамо „сунчани бог“, почетак, Два је „Ерос“, сила спајања, Три је Дрво Живота, „творац физичког облика“, а Четири је Ђаво, откривач скривеног. Јунг се касније одрицао овог четворства, као и „*Septem sermones*“, сматрајући то пролазном фазом свог душевног развоја. Међутим, свог проповедништва мртвима никад се није ослободио — развио је и усавршио рационалним, научним методама све идеје које је добио од „Василида“ и остао да сматра, као у овом тексту, да је човек само „капија“ кроз коју мртви пролазе из вишег света у нижи. Није ни чудо да је пред крај живота признао да је био медијум неког демона „који је био пресудан“, који га је „наткриљавао“. И још: „Човек је изручен, он није слободан, њега демон везује и гони“. Овај исказ јасно указује на размере скучености које велики тражитељ индивидуације није могао да савлада. Управо о томе је говорио Свети Јован Лествичник, у једној од највећих књига православне духовности, „Лествици“: „Сви демони се труде да помраче ум, јер онда могу да у нашу душу убаце шта им је драго. То јест, ако ум не заклопи очи, ризница не може бити похарана“. Ум Јунгов, спреман да прими скоро сваки налет својих фантасија (маштарија), био је лако обманутив човек коме се чинило да је у равни психолошке стварности свака појава подједнако ваљана и да свака служи човековом усавршавању. Због страха од демона. Јунг се врло везивао за Вечну Женственост (Гетеову *Das Ewig — Weibliche* из другог дела „Фауста). Вечно Мајчинско Крило, Софија, тзв. „женски аспект божанства“ многим умницима чинило се као једина могућност спасења. Сетимо се да опседнутог Мефистофелесовим присуством и непокајаног Гетеовог Фауста из само песнику знаних разлога „себи увис води“ Вечна Женственост, што Гретица, што извесна Мајка Слављена, Матер Глориоса. Не заборавимо ни великог руског песника и философа Владимира Соловјова који је, стварајући идеју Божје Софије, „Вечне Божије Другости“, имао у виду своје виђење Вечне Даме. Тај исти Соловјов је био прогоњен од нечистих духова, па им је у песми која описује њено рађање и силазак с неба претио присуством Вечне Жене. Јунгова концепција женског аспекта божанства и духовности такође се корени у „*Septem sermones*“. Јер, каже Јунг (+ „Неко“): „Духовност поима и обухвата. Она је женског лика, па је стога зовемо *MATER COELESTIS*, небеска мати“. Полност је мушка, и она је земаљски отац, *PHALLOS*. То би, ако се не варамо могао бити онај исти *phallos* од кога се Јунг, као четворогодишњи дечакић, у сну уплашио.

3. Дакако, Хермес је преврливо божанство, божанство које лако обмањује и не испуњава обећање, заводи и одводи у Хад. Змија обмотана око његовог штапа је змија гнозе, „знања које спасава“. Рекосмо да се Јунг потписао као Василид, а знамо колико му је значила свеукупна гностичка и алхемијска литература прошлости. Кад су објављени гностички списи из Наг-Хамадија (откривени 1945), Јунг је у њима нашао потврду за своја психолошка истраживања; алхемија му је већ раније постала јасна, бар кад је у питању процес индивидуације оних који су се алхемијом бавили. Ко су гностици? Њихове идеје су крајње шаролике, али, како каже Николај Берђајев у огледу „Теософија и гносис“, они уопште нису били хришћани — јеретици, него незнабошци који су у своју философију „по човеку“ унели и неке хришћанске елементе. Гностицизам је, дуализам: Бог стоји насупрот материји, која је зла и којом влада њен творац, нижи бог, димијург. Тај димијург је за гностике, који нису схватили јединство Старог и Новог Завета Господњег био „сурови“ Јахве јеврејског народа (неки су га, чак, поистоветили с ђаволом). Друга особина гностицизма је еманационистичка идеја: Бог не свара свет из ништавила, него из ништавила настаје Бог, па он затим исијава материју и његове најниже еманације (исијања) припадају нашој стварности (ова идеја преузета је од Платона и неоплатоничара). Душа је заробљена у телу, чисти се кроз низ сеоба да би се вратила у плирому, пуноту божанства. Пут спасења није вера и милост Божија, није нада и љубав, него есотерично знање које припада уском кругу изабраних. По гностицима, Христос је дошао на земљу као виши дух и поделио знања — она простија обичнима, а она права само посвећеницима (зато читав низ апокрифних „евангелија“ носи име неког од Господњих апостола, што је био вешт трик за завођење неупућених хришћана у почетку Цркве Православне). Гностицизам је био склон теургији (богодејствовању), сматрајући да се помоћу нарочитих поступака Бог може потчинити људској вољи кроз људске формуле. Један од врло важних гностичких култова је и обожавање рајске змије која је Адаму и Еви предала знање и „обоготворила их“. Неки гностици су отворено обожавали Луцифера (Деницу, Сатану) који „просветљује“ и открива „недогледне дубине“. Самопреузношење и охолост ове демонизоване, паганске вере потпуно су затварали гностике у окове њихове збркане „знаности“.

Од гностицизма је у хришћанство стизала само јерес, а у људске дубине и умовесмутња. Јунг је гностицима вишеструко везан, пресвега по основној идеји: пут спасења човека је пут знања које доноси змија, Луциферова повереница (змија — илуминација, активна имагинација, алхемија, итд). У тексту „Гноза и психологија“ извесни Жик Квиспел каже: „Кад човек дође до себе, он је, по Јунгу, на првом месту суочен са својом сенком недостатка; затим почиње да истражује своју женску страну, *анима*, често праћену мудрим старцем, који инкарнира кумулативну мудрост човечанства, лок се Ја појављује у сновима и визијама, симболисано дететом или квадратом, наговештавајући исцелење раздора између разума и инстиката. Сви овииархетипови налазе се, или су се већ онда налазили, у гностичким текстовима: димијург као сенка (почетни ступањ на стази упосебљења, оп. аутор), Софија као анима, Симон Магус као мудри старац, *tetrakys*, одно-

сно као фундаментални еони, као quaternio (четворство)“. По професору Анри Шарлу Пиху, циљ и средиште „сваког гностичног мита није Бог него човек“. То је човек који осваја, и то сопственим напором, своју божанственост силом есотеричне индивидуације, алхемијског опуса магнум (великог дела) где се почетно црнило, тама душе (nigredo) претвара у lapis philosophorum (камен мудрости). Избављење је лични напор, а благодат и милост Божија само су привесци свеопштег стремљења ка самоостварењу које, у крајњој линији, Бога присиљава да да „кључеве Царства Небеског“. Гностици су били поклоници мноштва митских и измаштаних личности, као и алхемичари: Абракасас, Симон Магус, Аврамелин Магус, хомонкулус, Адам Кадмон, Софија, Поимандар, Хермес Трисмегистос, Меркуриус, дух живе, Клеопатра, Кристијан Розенкројц, итд. Поклоник ових личности (символа за архетипске садржаје) такође је и Јунг. Ови симболи доводе га до релативизације хришћанских истина и њиховог свођења на архетипске религиозне обрасце. Појам архетипа, тако противуречно објашњаван у његовом делу, Јунг сматра кључним, и под њим подразумева праобраз извесне душевне стварности који припада целокупном човечанству и „попуњава се“ различитим садржајима, у складу са стварношћу којој неки човек дугује своју традицију, образовање и друштвено стање. Један од архетипа (праобраза) је и Бог, без обзира да ли је хришћански, гностички, египатски или индијски. Гностици су, такође, били велики компилатори античких митова, јеврејства, хришћанске објаве, персијског зороастеризма и ко зна чега све не. Чинило им се да се све може искористити у освајању Сопства, плироме, нуса (ума божанственог). Јунг је, спајајући кинеску књигу за гатање ЈИ ЂИНГ, идкуске „Веде“ и све већ наведено показао врло сличну потребу. Та, потпуна збркана електичност духа, типично је магијске природе: потребно је имати што више „духовних критика“ да би се што више „духова“ могло потчинити. У дело „Везови“ Јулија Африканца (III век наше ере) налази се пример једног магијског зазивања које обухвата више „богова“ античког света. (Да ли их је Јулије, као хришћанин, користио шале ради, или из неке своје потребе, то саданије битно. Битна је синкретистичка, еклектична, религија). То зазивање изгледа овако: „О, чуј ме, благонаклони и будни, богати семеном, Аноубисе.../Дођи, Хермесе, лопове./Овамо, лепокоси, подземни Диве,/дај да буду услишене ове моје чини./Абракасас, далеко —чувени боже космичког имена.../Изидо, дођи, земна и небеска, о Чуварко снова“. Ево како Јунг описује симболику свог прстена херметисти и магу Мигуелу Серану с којим се дружио пред крај живота: „Прстен је египатски, Овде је змија угравирана, а она симболизује Христа. Изнад ње је лице жене; испод је број осам, символ Бескрајног Лавиринта и Стазе до Несвесног. Изменио сам једну или две ствари, тако да је символ хришћански. Сви ти симболи су апсолутно живи у мени и сваки од њих изазива одређено противдејство у мојој души“. Као да је утекао из давнопрошких времена, као да је обављао магијске обреде с Јулијем Африканцем или слушао самог Василида, Јунг не разликује змију и Христа, Египат чији су идоли попадали у доба Спаситељевог боравка у њему, и Јерусалим, град Распећа и Васкрса Спаситељевог. Јунг хоће да буде маг, зар не? Маг који високомудрим уопштавањима аналитичке психологије крије порекло своје мисли, и у већем делу живота крије га „као змија ноге“, што каже народ.

Професор Ђорђе Јанић у тексту „Магија, сујеверје и Црква“ вели: „Оно што је у суштини магије јесте покушај да се контролише или потпуно пороби натприродна сила. Такође, то је имплицитно признавање потојања сила ако је су веће или једнаке Богу... Тиме се укида Божја свемоћ а свет постаје полицентричан“. У свом разговору с антропологом и тумачем религија Мирчом Елијаде, Јунг, говорећи о „Књизи о Јову“ указује на Јовово морално савршенство које је веће од Божијег, а говорећи о алхемичарима прави разлику између човекове потребе да се Богу потчињава и да Богом господари — и има више симпатија за ову другу. Огледи његови са сопственом душевном стварношћу, истеривања демона и мирења с њима, грађење чувене куле, прављење сопствене амајлије, приређивање спиритистичких седељки, призивање Филомена јасно указују на магијски покушај да се потчине садржаји како несвесног, тако и свеколике спољашње старности. Наравно, као што смо већ видели, Јунг је у власти необузданих стихија, дубоко прожет осећањем страха и зависности од њих које се каткад замењује осећањем свемоћи и владавине над силама таме. Дајмонионизам, „слушање унутарњег гласа“, признавање „неутралиних“ духова-водича само је један од облика препознавања нечисте духовне суштине. Хришћански мислилац Минуције Феликс јасно је указивао на чињеницу да је и Сократов дајмонион био ђаво, који је несрећног философа навео да гордо затражи признања и почаст уместо да се оправда пред судом. Као и Сократ, Јунг, изгледа, није разликовао духове.

ИСУС, БУДА, ЛАПИС

Православној светоотачкој мисли јасно је од самих почетака: онтолошка стварност и психичка стварност, мада саодносне, битно су различите. Онтолошка стварност Божјег присуства и учествовања у свету не може се свести на збир душевних стварности свих религиозних људи, нити се може затворити у индивидуални однос према „нуминозном искуству“ чији су феномени својеврсни индивидуални „апсолути“ (по Јунгу, остварена Сопства). Људско умовање стављено пред проблем надумности и несхвативости Тројичног Бога покушава да сведе Његов онтолошки статус на неку самериву присутност, а она је, пре свега, производ разума склоног дефинисању и самозадовољном антропоцентрирању онога што свако људско биће превазилази. Узроци ове појаве су многи, али је најважнији онај основни: одбијање да се сарађује с Богом синергијски, у молитвеном општењу с Њим, и да се тако пронађу изрази који не исцрпљују Божију стварност, али јој се, у мери човекове могућности, приближавају. Јунг је, свodeћи људска искуства на ниво душевних појава, уопштавајући извесне емпиријске факте, решио да на основу овога начини скок у неконвенционално „богословље“ протестантско-гностичког типа. При том је Јунг остао немолитвен човек, човек пре свега спреман на освајање, а не на усвајање боголикости. У православљу, богословствовати не значи само говорити о Богу, него и о човеку и о целокупном Божијем створењу. Слично овај проблем посматра и Јунг али само на први поглед. Јер, православна теологија није празно наклапање засновано на сопственим интуицијама него је то,

пре свега узвишени глас литургијског ума који, причешћен и облагодаћен, пева химне захвалности Надумном Богу Оцу и Ономе кога посла Господу Исусу Христу. За Јунга је мерило свега — човек, мада тај човек има извесних увида у Вишу Стварност која, названа овако или онако, ипак постоји. Али, та Виша Стварност зависна је од човековог пута индивидуације, и мада њени феномени могу деловати као самостални и од личности одвојиви фактори на онога ко се индивидуализује, ипак су они зависни од колективног духовног наслеђа и, самим тим, немају безусловну истинитост (не истиноликост) једног Божијег Откривења. Јунг је, као и већина научника — емпиричара, био врло склон да спекулише о резултатима до којих је дошао. Спекулација занована на искуственим чињеницама чијим структуралним моментом господари одговарајућа монистичка „визија света“ никако не може бити основица за говор о онтолошкој, но само о историјској и психолошкој равни у којој спекулатор налази своје надахнуће. Уосталом, Бог је надонтолошко Биће, Личност Која је над бићем света, и самим тим Његова „онтолошка“ стварност коју смо малопре условно споменули — неспознатива је *per definitionem*. Уосталом, огледало (лат. *speculum*) само је предео слике нашег присуства, слике која нам изврће покрете и ствара привид да смо то ми. Спекулисање не може бити основа за извесност, нити аутореклексивна (самоодражавања) може бити извориште живота и истинског сазнања. У крајњем исходишту, како каже Његош, „гледа мајмун себе у зрцало“. Сазнати сопствени одраз значи остати без треће димензије — дубине (или висине, свеједно). Мерећи све човеком, Јунг релативизује теолошке проблеме и своди их на проблеме налажења Сопства. Мерило и углед православног живота, а самим тим и теологије, јесте Богочовек Исус Христос, Личност Која, као Син Божији и син човеков, објављује Истину у целини њеног спасоносног дејства, позивајући на стварно општење човека са Богом (кроз причешће Светом Крвљу и Телом Његовим) и не остајући у сфери пуне „носталгије за Богом“ у којој се налазе све религије засноване на човековом умовању. Мудрост за православног човека није у достизању савршенства личним напором (звао се он Сопство или некако друкчије), јер је лични напор без Божје благодати бесмислен, а лично „савршенство“ без вечног живота безначајно. Мудрост православља је мудрост Свете Тајне Причешћа, кључне потребе човека који хоће „Бога живог“, а не „Бога философа и учењака“, како рече Паскал. Мудрост без спасења је „лудост пред Богом“. Јунга (као ни многе друге) није много збуљивала чињеница да је Божја Љубав захтев за човекову љубав: Јунг је мислио да ће, долажењем до себе, али измаштаног, психологизованог себе, доћи до Бога и да је довољно изучити разне облике „духовног искуства“ да би се дошло до „аутентичне духовности“. Охоли ум је увек зидар Вавилонске куле (и, гле, Јунг зида своју „кулу у Болингену“ да би се у њој сусрео са средњим веком, с вешћем Мерлином, алхемичарима, чаробњацима, и наставио традицију своје масонске — слободнозидарске — мушке лозе). Одбацивши, у току својег зидања, камен — крајеугаоника, Господа Исусса Христа, он се опредељује за „камен мудрости“, сећајући се стихова алхемичара Арналдуса де Виланове: „Уколико га (камен, оп. аут) више презиру будале, / Утолико га више воле мудраци“. Наравно, мудрац је, или је бар мислио да јесте, и Карл Густав Јунг.

2. Продор несвесног у философску мисао Европе предсказан је још у доба романтизма. Песници попут Виљема Блејка, Новалиса и Хофмана наговештавају Шопенхауера и Ничеа, те велике антисистемске мислиоце. Упоредо с „онесвешћивањем“ преувеличаног просветитељског разума а ла Волтер кога Јунг, исправно, назива патуљастим, јавља се и значајан развој новиг магијских покрета и све јачи продор далекоисточних учења која, повезана са западном херметичком традицијом врше јак утицај на духовност Европе. Побуна тела (по владици Николају Велимировићу — аждаја Дарвин, Ниче, Фројд, Маркс) своје одуховљење доживљава тек у споју са херметизмом Истока и Запада. Тај спој покушава, између осталих, да оствари и Јунг. Дошавши до своје идеје архетипа, универзалног обрасца несвесног који се попуњава различитим садржајима религиозног, културног и иног значења, он је отворио ново поглавље у тумачењу „феномена човека“. Проналазећи архетип Бога у човеку, Јунг се врло умно супротставља хистеријском европском вриштању да је Бог мртав. Он је поново открио оно што је православно Предање одавно чувало: од Адама до данас, наиме, закључио је Јунг, људска душа је кошница у којој се роје пчеле прошлих и будућих времена. Ништа се не да заборавити: сваки човек у себи носи наслеђе људског рода и користи га, по Божијем допуштењу, у складу са својим опредељењем. Мада није превише размишљао о Божијем допуштењу, швајцарски психолог је показао како презирање духовности и рационализација светог воде до опасних поремећаја човека и несупеха његових цивилизацијских подухвата. Али...

3. Али, свет сна, тако битан за тумачење несвесног, свет мистичких визија, сневних или сањарећих утисака (хипнагогички утисци, по Јунгу), свет сусрета с оностраним мора бити вреднован у складу са Истином, Христом и у њему се мора успоставити јасна хијерархијска лествица. То Јунгу не полази за руком. Лествичност уздицања ка Богу подразумева одбацивање свега сувишног, свега интересантног, али небитног, јер — за спасење није потребно само знати, него пре свега веровати. Жедан знања, као и Фауст (чак сматрао да му је деда ванбрачан Гетеов син, и да одатле потичу његова противречја), Јунг се сусреће с „чудним сином хаоса“ Мефистофелесом (Абраксасом, свеједно) управо у часу очајања због непревладаног рационализма сопственог мишљења. Сва тајна људског пада, а поготову пада једног мислиоца, састоји се у прихватању ђаволове речи да он, ђаво, „увек зло жели, а увек добро чини“. Сматрајући да је зло потребно укључити у целину људске личности, „интегрисати га“, Јунг почиње да трага за одбаченим маштаријама прошлости. У „Психологији и алхемији“ посветио је много страница оправдавању алхемијског покушаја да се нађе Христов „млађи брат“, „дух земље“, Меркуриус, Хермес, који је оличење природе што иште спасење исто као и човек... По Јунгу, Сатана је онај „блудни син“ из новозаветне Христове приче, онај који треба да се врати Оцу (гностичка идеја апокатастазе). Христос је, по њему, Спаситељ људи, али не и творевине, као да човек не садржи у себи све елементе твари. Да би „спасили велику мати Природу“, алхемичари желе да створе философски камен. Усамљени и исмејани, они су ипак остали горди у својој мисији. „Наше злато није злато простака“, говорили су упорно.

Шта је лапис и ко је Хермес? Јунг је свестан да то није Господ Христос, крајеугаоник нове стварности, богочовечанске заједнице Цркве. Алхемичарски камен, Хермес, „дух земље“ је Сатана. А Сатана, самовољом пали ангео, једно од Божијих створења, стално покушаа да докаже како је он изгубљени и блудни „син Божији“ који ће се, ипак, вратити свом Оцу, кад испуни дужности „кнеза овог света“. У томе је тајна његовог пада: није хтео да буде Божији слуга окружен љубављу Господњом и син по благодати, него је намерио да силом освоји Господње Божанство и потчини га себи. Наравно, то је онтолошки немогуће. И он, по речима Јединородног Сина Божијег, „паде као муња с неба“. Од тада лаже, јер је, зна се, „лаже и отац лажи“. Од тада мајмунише Бога. Играјући на карту човекове охолости и жеље за самообожавањем (насупротив обожењу, које, по Својој благодати, сарађујући с човеком, спроводи Господ), Сатана указује на „мајку природу“ која стење у оковима зла и чији је, ето, он син и могући икупитељ. Ко му поверује, заборавља да је Христос, „једина новост под Сунцем“, спасавајући човека истовремено и твар, која је, услед људског греха, изгубила своју чистоту и постала тамница. Није грех у материји, него у човеку: због Адама је сва „земља проклета“. Охоли философи и алхемичари и свако ко не жели да схвати заборављају да је Христос обећао, по Свом Другом Доласку, „ново небо у нову земљу“, укидање одредница људске палости (просторно — временских ограничења и смрти), Преображење твари у њеној целокупности, доба када ће, по Светом Павлу, „Бог бити све у свему“. Од пада Адама, у коме смо потенцијално били жици сви ми, Сатана стално тврди да Бог не говори истину и да ће свако ко узме забрањене плодове постати попут Бога. Адам пада, и све његово потомство носи тај пад у себи. Сличност разних религиозних форми, па чак и садржаја, Јунг није могао да схвати — корен свих религија, осим православне Истине Цркве, јесте у палом Адаму удруженом са Сатаном. Тек Откривењем Новог Адама човек се потпуно прима у свет оних који могу да знају „пут, истину и живот“, јер је Господ Исус Христос, безгрешни, Нови Адам, сав пут, сва истина и сав живот човека и света. Умовање по старом Адаму увек је и умовање по ономе ко га је наговорио, по ђаволу. Само литургијско, причесно, благодатно умовање Богочовеком Христом у себи може да превлада огреховљеност људских спекулација. Стари Адам је, живећи у рају Божијег љубавног присуства, био богослов по призивању, све док није постао ђавослов и у греху добио прилику да живи по своме, „у долини суза“. Тек Христовим Путем Спасења човек који носи клице од Адама ђавослова може постати Адам богослов. Православље је живот у Христу и Христом, живот који неће да се повинује релативизацији огреховљеног људско-демонског спекулисања. И није Православље никакво попуњавање архетипских формулара садржајима одређених духовних наслеђа, него је попуњавање човека нествореним Божијим енергијама, јер, превладавајући своје сирото умовање, човек постаје огњевит Божијим огњем Љубави. Наш Бог је, како вели Свети Павле, „огањ који сажиге“. Јунгов то није. Он исту важност придаје Христу и Буди. У „Сећањима“ својим пут Христов назива путем жртве, а пут Будин — путем философске контемплатације. Исходишта су, наравно, иста: наћи аутентично „Ја“. Христос, Буда, Конфучије, Лао-Це, алхемичари, Параце-

лзус, Беме, Екхарт и други припадају „истом свету“, свету спајања супротности, светковине целовитости. Али огањ је огањ, и са огњем се није играти. Буда, Конфучије, Нагарђуна, лапис, Тот, Хермес, Мухамед, Тао Те Кинг, Ји Ћинг, Цорпус Херматицум нису и не могу бити једнаки Богочовеку Христу и Његовом Васкрсном и Васкрсавајућем Евангелију. До Бога се долази једино Сином Божијим. Ниједно људско религиозно искуство у односу на Искуство Живота у Христу не може имати значај, изузев као документ да је људска чежња за богоопштењем често била насушна и ненасита. Гностицизам Јунговог типа давно је одбацио Теркулијан рекавши: „Какве везе има Христос с Платоном, Црква с Академијом, Атина с Јерусалимом?“ Никакве, заиста. Само онај ко од Платона иде ка Христу, од Академије ка Цркви, од Атине ка Јерусалиму има могућност да живи верујући, надајући се и волећи на спасење и живот вечни. Јунг, као и многи други, неодлучно је стајао на раскрсници, заборављајући да је раскрсница само сенка Крста.

НОВИ АДАМ, АДАМ КАДМОН, СВЕТИ ОЦИ (Критичке белешке о Јунгу)

АРХЕТИП

Архетип Бога није Бог, него отворена могућност Његовог налажења. Чежња за Богом није богоопштење, него предуслов богоопштења. Бог није душевна стварност, него Света Тројица, Створитељ, Спаситељ и Утешитељ.

ПОЗНАЈ САМОГ СЕБЕ

Окренути се себи, вели Јунг. Али, човек је створење, а створење је извесност тек ако зна за Створитеља. Без Бога се не може прићи себи. Свет је створен, по Вољи Божијој, из ништавила (дакле, није био нужан, као што претпостављају хиндуски мислиоци и гностици). Човек окренут себи без Христа, себи без Причешћа Крвљу и Телом Христовим, окренут је потенцијалном ништавилу у коме плутају „знаци времена“.

РЕЛИГИЈА КАО ИНДИВИДУАЛНИ ПУТ

Црква је Тело Христово. Нема се куда из Цркве. Ко отпада од Цркве, отпада од Тела. Тек САБОРНОШЋУ (сабраношћу и сабраћеношћу у Христу), тек са свима светима у заједници може се доживети Божија Љубав. Религија није гностички пут за посебне посвећенике, него пут заједништва у Христу. Неће спасити пронађено „Сопство“, него пронађени Бог. Јунг се, гностички лицемерно, залаже за укидање говора о трансцедентном и труди се да остане „психолошки реалијама“ — али, стално извлачи матефизичке закључке, од којих је, изгледа, најважнији онај да се спасавамо — знањем о себи. До Бога се стиже знањем, о Богу се не може рећи ништа. Црква је ту само један од могућих путева, не свечовечански и не богочовечански. Црква је потребна само онима од којих индивидуација „очекује“ да јој припадају.

ИНДИВИДУАЦИЈА И ПЕРСОНАЛИЗАЦИЈА (УПОСЕБЉЕЊЕ И ОЛИЧНОСТЕЊЕ)

Упосебити се (индивидуисати се) није исто што и оличностити се (персонализовати се). За посебношћу нема потребе: Сви смо посебни од рођења, чак и по отисцима прстију. Треба постати Личност, Икона Божија, молитвом се чистећи од греха. Јер, посебност може бити и ђаволска (демони су крајње индивидуисани); Личност је, међутим, само боголика. Сопство = Икониčnost. Личност стичемо одричући се од себе, саможртвено, а индивидуација је увек пут увећање свог „Ја“ које жели да се обоготвори (а не обожи). Личност је Христос у нама (по Светом Павлу), а посебност је, ако хипертрофира, грех у нама, ђаво у нама (опет по Светом Павлу).

ДОГМА И ЧОВЕК

Догма је од Бога отривена истина вере која се налази у Светом Писму и коју чува, тумачи, уобличава и саопштава Црква. Догма није слово закона, него пут спасења, изато она живи тек ако човек који зна за њу почне њоме да се спасава. Јунг стално подмеће своју идеју да су догме душевне по пореклу, да је идеју о Светој Тројици изнедрило човеково несвесно, које се, ипак, колеба између броја три и броја четири. Међутим, Јунгово становиште је произвољно: то, што у психи постоји ово колебање није ништа више до чињеница једног искуственог истраживања. Психа не ствара догмате, него их усваја, као што психа не ствара човека, него је створена заједно с њим.

ЗЛО И БОГ

Јунг у „Сећањима...“ вели: „На старо питање откуда долази зло хришћански свет није дао никакав одговор, а Оригиенова обазрива претпоставка о могућем спасењу ђавола окарактерисана је као јерес“. Јунг је нудио своје, мада већ одавно познато, еманационистико решење: зло је у Богу. Ово тумачење је гностичко, а има га у индуској духовности и зороастризму Персијанаца. Зло је, међутим, једна од могућности човекове и ангелске слободе, могућности да се одбије Божија љубав и да се охоло презре Божија творевина. Градећи себе Богом, иако створење, ангео Денница (Луцифер) пао је у пакао. Пакао је стање мржње према Богу и одбијање да Му се одговори на љубавни позив. То стање је вечно зато што је вечна мржња онога који је пао, а не зато што Бог тако хоће.

Зло се може победити једино Добрим, дакле пунотом Божије Љубави у себи. Победа над злом значи његово потпуно одбацивање од себе, а не његово укључивање у себе. Јунг, међутим, то гледа друкчије. На једном месту он вели: „Моја философија јесте да човек треба да живи у складу са својом природом; он треба да се усредсреди на стицање знања о себи (типично гностички став, нап. аут.), а потом да живи у складу са истином коју је о себи открио. Шта бисте рекли о тигру-вегетаријанцу. Рекли бисте, наравно, да је рђав тигар. Због тога свако мора живети са својом природом и индивиду-

ално и колективно“. Наравно, овај мислилац заборавља да тигар не може бити вегетаријанац, а да човек може бити или светитељ и усвојени син Божији, или грешних и самовољни син ђавола. Човек је створен добрим, али је себе учинио злим. Све је створено добро, али су нека створења одбацила своју доброту. Извор зла није у Богу, него у избору палих ангела и човека.

О ПРОЈЕКЦИЈАМА, О ДУХОВНОМ СВЕТУ

Постоји човеков духовни свет, и постоји духовни свет ван човека (тога је и Јунг био свестан). Зли дуси изазивају пројекције, халуцинације, лажне визије и хипнагогичке утиске у људском духу кад год настоје да га обману и скрену са пута истине. Данас смо, кад мноштво људи виђа „ванземаљце“, поготово свесни тога. Видети ванземаљце значи презирати и Бога и човека. Надање да ће спасити неко из „летећих тањира“ као да припада само онима који осим тањира пуних хране и жеље да се насите ништа друго не потребују. Јунг стално покушава да духовни свет претвори у пројекцију, али га чињенице из његовог живота (сви „мртви из Јерусалима“, Филомени и египатски „мудраци“ које је срео) уверавају да није баш тако, и да демони постоје. Настојећи да лечи, он није био свестан опасности да, у току својих психијатријских терапија, некога ко је заиста опседнут нечистим духом прогласи за неизлечивог „схизофреничара“, рецимо. Није схватио, а ипак је знао. Као и већина психијатара, себе је поставио за духовника несрећним болесницима, не увиђајући да иде сасвим погрешном страном. Исповедати се, међутим, не значи чепркати по несвесном, тражити „митске слојеве психе“, и „узроке у детињству“, него се ослободити бремена конкретног греха и наставити даље са Христом у Цркви. Беспотребно истраживање порекла нечије пројекције, фикс-идеје, хистерије уместо упућивања на стазу спасења показало је да није Јунг знао како излечити људску тескобу. И сам тескобан, непронађен, он се усудио да експериментише с људима у име начела индивидуације.

О ИСКУСТВУ ЗЛА

Проживети искуство зла не значи једно време бити зао, тигар — месождер насупрот тигру — вегетаријанцу, него сагледати корен зла и победити га, одбацити га, презрети га. Вихори страсних мисли и нечистих сећања у току молитве, подстакнути од стране ђавола, ономе ко се моли стављају до знања да је ђаво присутан, али га никако не наводе на помисао како би те „страсти“ ваљало проживети. Јунг, каткад распусан, каткад уздржан, хтео је да проживи — све, да осети — све, да у себи укључи зло и тек онда га „превлда“. Светоотачка духовна пракса нам јасно ставља до знања да је то погубно, јер је ђаво, родитељ зла, духовно биће много моћније од нас. Како кажу Срби: „Ко с ђаволом тикве сади, о главу му се лупају“, па звао се тај ђаво Абраксас или некако друкчије.

О ЧЕТВОРСТВУ

Четворство није онтолошка, него душевна стварност. У оном четвртом људске психе садржана је чињеница да човек осећа своје присуство у свету према коме се вера, нада и љубав увек односе на овај или онај начин. Четврто је историја, време, палост: то смо ми, непричешћени.

СУПРОТСТАВЉАЊЕ

Јунг, као и већина критичара хришћанства, често има утисак да се оно супротставља људској природи. Не, хришћанство се супротставља палој, огреховљеној, демонизованој људској природи, а свеукупност њене природне боголикости је од Бога благословена и уличношћена у Новом Адаму, Господу Исусу Христу.

ЈОШ МАЛО О АРХЕТИПСКОЈ РЕЛИГИОЗНОСТИ

Тертулијан, кога Јунг воли да цитира, вели: „Душа је по природи хришћанка“, а не: „Душа је по природи религиозна“. Христос је изнад сваке религиозности, а Црква изнад сваке побожне чежњивости других религиозних заједница.

О САЊАРЕЊУ, О СНОВИМА

Константин Каварнос, аутор књиге „Византијска мисао и уметност“, описује становиште византијског богословља у односу на маштарије, које, као „активну уобразиљу“ Јунг и јунговци сматрају елементом здравог душевног живота. Каварнос вели: „Машта (фантасија) је једна од нижих душевних способности; дејствујући између разума и чула њу поседују такође и бесловесне животиње... Машта је једна од главних препрека за чисту молитву која изискује нерасејан ум. Она је такође главно средство које зли духови користе да би навели човека на нечиста осећања и зла дела. Ово они чине путем наговарања (прозволи). Ако то наговарање није јасно регистровано посредством унутрашње будности и ако није одмах одбијено напором ума, онда то доводи до поистовећивања у мислима (*synkathesis*), и завршава грехом у делима (*praxis tis amartias*). Стремећи ка чистој молитви срца, Свети Оци у Добротољубју кажу треба одстранити сваку машту, не само ону неумесну, него и ону умесну машту, такође. То значи да треба чувати ум испражњен од свих слика, како добрих, тако и рђавих“.

Што се снова тиче, наш народ вели: „Сан је лажа, а Бог је истина“. Молећи се пре спавања, православац моли од Господа да га заштити од „сваког сањарења и тамног сладострастија“. Свети Јован Лествичник и други Свети Оци истичу велику штету које превише сањања и спавања могу донети човеку. Он каже: „Сан је извесна особина природе, слика смрти, неред чула“, а Јунг сматра да су снови и сањарење прави пут до најдубљих садржаја човековог бића. Светоотачки став је такође и да се у сновима често дешава да нас демон куша лажним видзијама, сладострасним сликама, па

је потпуно излишно бавити се сном као путем ка саморазумевању; себе може да разуме онај ко разуме Божије заповести, онај који је, испуњавајући их, стално будан.

О ДВОПРИРОДНОСТИ ГОСПОДА ИСУСА ХРИСТА

Као и остали гностици, Јунг није схватио да је Господ Исус Христос дво-природан, а не двополан. Ова идеја о двополности потиче из нехришћанских извора (Платона, Кабала — предвечни човек Адам Кадмон као претходник рајског Адама). Хермафродитност је особина сексуалности, телесне и душевне, али не и људске природе која је јединствена. Прва природа Господа Исуса Христа је Божанска. Она је с људском сједињена неразделиво и несливено у Једној Личности — Богочовеку Исусу Месији. Савршенство Његове Личности узрок је потпуног склада Његових природа — људска, наиме, увек следи божанску, и зато је безгрешна, и зато је Он — Нови Адам (на супрот староме, грешном Адаму). Јунг, изгледа, није познавао православну догматику, па је, рецимо, у „Психологији и алхемији“ тврдио да је андрогиност Христова уступак „цркве“ противречјима људске природе.

О ПРАКСИ РАЗНИХ РЕЛИГИЈА

Јунга је завела делотворност разних религија (будизам, хиндуизам, таоизам) и духовних пракси (алхемија). Али делотворност не сведочи о њиховој истинитости. Постоје чудесна дела учињена без Христа, но нема спасења без Христа.

БИТИ САВРШЕН: СТАРИ И НОВИ ЗАВЕТ

Ко је савршен осим Савршеног? Ко је пречисти и свети и ко је светлост осима Бога? Хришћанину не треба савршенство само по себи, јер такво нешто не постоји. Њему треба Љубав Божија, треба му обожење. Манихејско и гностичко поимање Бога, сасвим нехришћанско, довело је Јунга до става да Бог Старог и Бог Новог Завета нису исти. По њему, Старозаветни је многоближи злу, он је, можда, нижебожанство, демијург... Али, ова ми сао указује на дубоко непознавање самог Светог Писма (јер се Бог и Старом Завету јавља као Тројица — Аврамово гостољубје, рецимо). Истина хришћанске вере: Бог је увек исти, савршен, но човек није увек исти — њему треба усавршавање. Бог је увек Љубав, но човек није увек љубаван. Бог Који води Израил до доласка Спаситељевог води га путем усавршавања — личног и колективног, припрема људе да воле и схвате да је Он — Љубав... то нису схватили они који су Га распели.

ДВА СНА

Има снова пророчких које, по благодати Божијој, неки човек сања у кључним тренуцима свога и живота својих ближњих... Има и душевних снова који, кад се растумаче, указују у каквом се стању налази душа онога ко их сања... Последњи Јунгов сан је од тих, душевних. Швајцарски психолог сањао је, наиме, да се нашао на висоравни на којој је угледао округлу стену. Писало је тамо: „Ово ће бити знак јединства и целовитости за тебе“. Погледамо ли суштину сна, видећемо да је Јунгова психа сводила рачуне на крајње безличан и недухован начин. Стена коју гледамо заједно с Јунгом представља потчињеност обешчеченој твари и њена сферичност, слична питагорејском божанственом Једном које је лопта, као најсавршеније геометријско тело, сферичност „мандале“ (по Јунгу, круг који симболише довршење пута индивидуације) — све нам то не значи ништа. Човеково биће не затвара се кружницом, него се отвара према Богу и Његовој Љубави. Ова стена нас асоцира на Сизифову а никако на знак „јединства и целовитости“.

Други сан припада Николају Берђајеву, руском религиозном мислиоцу. Као човек, Берђајев је био тврд и охол, са јаком аристократском цртом која му је онемогућавала саборно општење с Богом у крилу Православне Цркве, иако јој је конфесионално припадао. У свом аутобиографском делу „Самосазнање“ наводи следећи сан: „Сањао сам огroman, непрегледан трг, прекривен дрвеним столовима и клупама. На столовима многобројна храна. Желим да седнем на једну клупу и учествујем у саборној ствари и дружењу, видим како седе многи моји добри познаници и пријатељи из православног света. Али, ма где покушао да седнем, свуда ми говоре да за мене нема места. Окренуо сам се и угледао како се на крају трга налази стрма стена без икаквог растиња на њој. Почео сам да се пењем. То је ужасно тешко, и руке су ми кржаве. Са стране, доле, видим заобилазан, кривудава пут, којим се успињу обични људи, радници. Мучним напорима настављам да се верем уз стену. На крају стижем до врха. На самом врху видим лик Христа, обливеденог крвљу. Падам крај Његових ногу, потпуно изнемогао, тако рећи без свести... Кад сам испричао неким мојим православним пријатељима шта сам уснуо, они су ми рекли да тај сан представља израз моје охолости“. Доиста, слажемо се с Берђајевљевим пријатељима: коме нема места на сабору верних, нема му места ни у Цркви. Само је питање ко кога неће — пријатељи Берђајева или Берђајев пријатеље. И да ли се Господу Христу може прићи без Цркве, без пријатеља у Цркви. Па ипак, колико је сан руског философа дубљи, значајнији, суштаственији од Јунговог, колико се у њему више чезне и крвари за Распетим... Јунг се налази пред стеном, Берђајев пред Христом: пут индивидуације и пут Боготражитељства.

ДВА СЕЋАЊА И ЗАКЉУЧАК

Мигуел Серано, херматиста и окултиста који се с Јунгом дружио пред крај његовог живота, сећа се да је у једном разговору са швајцарским мислиоцем, док му је овај приповедао о својим парапсихичким особинама и

видовитости, осетио Јунгов поглед „чврсто у очи“. Било је касно поподне, и, окружен сенима, Серано је имао утисак да се нашао пред отелотвореним Абраксасом, демоном који је био један од најважнијих симбола Јунгове младости. И још вели: „Осетио сам изненадну хладноћу, а тада ми се учинило да чујем удаљене гласове који потичу од овог моћног бића, који су се ковитлали око мене као одјек далеких векова“.

Јунгова кћи је, након очеве смрти, причала о грому који је, у току једне олује, погодио столетно дрво. Под тим дрветом Карл Густав Јунг провео је значајан део свог живота пишући и размишљајући. Неки су ово протумачили његовим приспећем у „центар космичких сила“.

Алексеј Толстој, у роману „Кнез Сребрни“, наводи податак да се над једну од цркава које је саградио Иван Грозни и у којој је, са својим измећарима — опричњикима, изигравао калуђера, годинама након његове смрти надила олуја, да је гром ударио и спалио је до темеља. Да ли ова два податка имају икакве везе? Ко зна?

Отеловљени Абраксас... Филомен... Гностика...

Човек, који је био сигуран да га је целог живота водио демон, Карл Јунг, био је пастир многим душевним болесницима...

И данас је идол европских и светских мислилаца и психолога...

Свети Јован Лествичник је рекао: „Није згодно да лав чува овце, нити је безбедно да онај, који је још роб страсти, руководи страснима. Језив је приказ: лисица међу пилићима. А ништа језивије од раздражљивог пастира: лисица тамани пилиће, а овај уноси немир међу разумне душе и упропаштају их“. И још: „Душе кротких људи испуниће се знањем, а гневљив ум укућанин је мрака и незнање“.

Гностичка змија коју је Јунг поштовао, змија из Рајског врта, по свему судећи не улази у душу кротког човека.

Част верујући, час не верујући, час покушавајући да се наметне као учитељ и преобразитељ човека, пун сумњи и колебања, Јунг по ко зна који пут потврђује речи Светога Павла (II посл. Тимотеју 2, 15): „Ако не вјерујемо, Он (Христос) остаје вјеран; јер се сам себе не може одрећи“.